

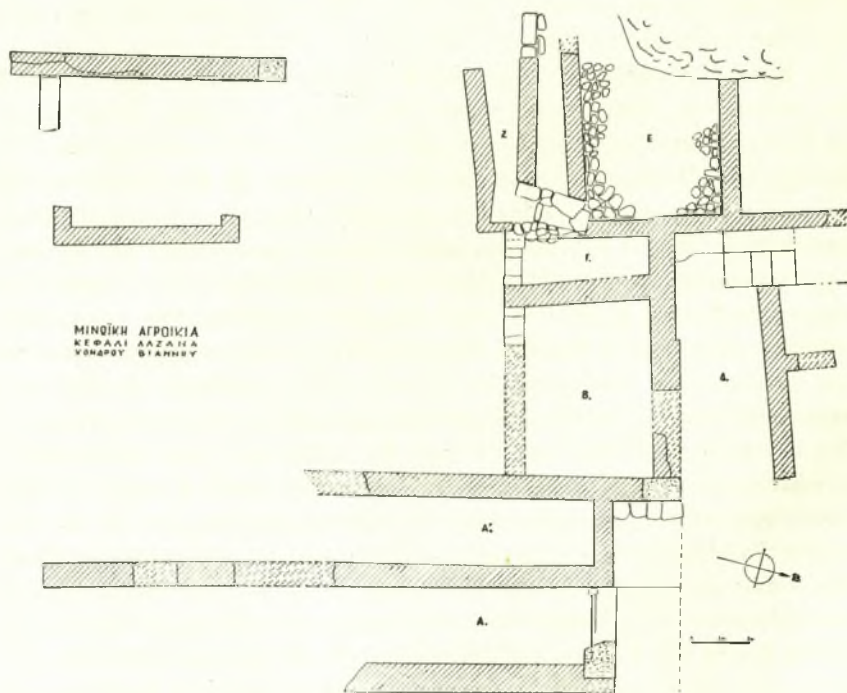
32. ΑΝΑΣΚΑΦΗ ΧΟΝΔΡΟΥ ΒΙΑΝΝΟΥ

Α'. ΜΜ ΠΙΒ ΟΙΚΙΣΜΟΣ ΚΕΦΑΛΙ ΛΑΖΑΝΑ

Ἐπὶ τοῦ ἀμέσως κατέναντι καὶ πρὸς ΒΔ. τοῦ λόφου Κεφάλαι, ἔνθα ἀνεσκάφη ὁ ὙΜ ΠΙ συνοικισμός, ὑψώματος, τοῦ ἀποκαλούμενου Κεφάλαι Λαζανᾶ, εἶχον εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς παρατηρηθῆ σημαντικὰ λείψανα τοίχων ἐκ μεγάλων πελεκητῶν λίθων, μαρτυροῦντα σημαντικὴν μινωικὴν ἐγκατάστασιν. Ἡ ἀνασκαφή, μετὰ τὴν ἐξερεύνησιν τῆς ἐπὶ τοῦ διασέλλου τῆς Κεφάλαι ἐκτεταμένης ὙΜ ΠΙ ἐγκαταστάσεως (πίν. 231α), ἐστράφη εἰς τὴν ἀποκάλυψιν τοῦ προφανῶς ἐκτεταμένου κτηρίου ἐπὶ τοῦ λόφου Κεφάλαι Λαζανᾶ, τὸ ὁποῖον ἀπεδείχθη ὅτι ἀνήκεν εἰς περίοδον ἰκανῶς παλαιότεραν, δηλαδὴ εἰς τὴν μεταβατικὴν περίοδον ἀπὸ τῆς ΜΜ ΠΙΒ εἰς τὴν ὙΜ ΙΑ, καὶ ὅτι εἶχεν ὑποστῆ λίαν σημαντικᾶς βλάβας ἐξ ἀφαίρεσεως τῶν μεγάλων του πελεκητῶν λίθων, τόσον ὑπὸ τῶν οἰκιστῶν τῆς Κεφάλαι ὅσον καὶ κατὰ τοὺς νεωτέρους χρόνους ὑπὸ τῶν κατοίκων τῶν πέριξ μετοχιῶν. Πολλοὶ τοῖχοι διελύθησαν τελείως καὶ ἡ παρακολούθησις των ἦτο δυνατὴ μόνον ἀπὸ τὰ λαξεύματα ἐγκοιτάσεώς των. Ἐκ τῶν σωζομένων ἕως καὶ νῦν κατὰ τὸ μεγαλύτερον μέρος ἀποκαλυφθέντων λειψάνων κατέστη ἔμφανές ὅτι ἐπρόκειτο περὶ μεγάλου ἐνιαίου κτηρίου, χαρακτῆρος πιθανῶς ἀγροικίας (εἰκ. 1), στερεῶς ὀκδομημένου διὰ μεγάλων πελεκητῶν λίθων κατὰ τοὺς κυρίους αὐτοῦ τοίχους καὶ διὰ μικροτέρων λογάδων λίθων κατὰ τοὺς πλείστους διαχωριστικούς, κατὰ διαδοχικὰ ἐπίπεδα κατερχόμενα ἀπὸ τῆς ἰσοπεδωθείσης διὰ λαξεύσεως τοῦ βράχου κορυφῆς πρὸς τὰ ΒΔ. καὶ μὲ κύριον ἄξονα ἐκ ΝΑ. πρὸς τὰ ΒΔ. Ἡ ἀφαίρεσις τῶν λίθων ἐγένετο κυρίως εἰς τὸ νοτιανατολικώτερον τμήμα, ἐνῶ ἀντιθέτως διεσώζετο μᾶλλον καλῶς ἡ ΒΔ. τούτου πλευρά. Ἐντὸς τῶν δωματίων τῆς κλιτύος εἶχον καταπέσει εἰς μεγάλους σωροὺς οἱ λίθοι τῶν τοίχων, τοῦτο δὲ κατέστησε λίαν δυσχερῆ τὴν πρόοδον τῆς ἐργασίας, δοθέντος ὅτι οἱ πλεῖστοι τῶν τοίχων εἶχον διασεισθῆ καὶ διασπασθῆ ἀπὸ τῶν θεμελιῶν των. Τὸ γεγονός τοῦτο μαρτυρεῖ ὅτι ἡ μινωικὴ ἀγροικία κατεστράφη ὑπὸ σεισμῶν ἰσχυροτάτης ἐντάσεως κατὰ τὸ τέρμα τῆς πρώτης νεοανακτορικῆς φάσεως.

Ἡ κατὰ κατερχόμενα ἄνθηρα ὀργάνωσις τοῦ κτηρίου ἐβασίσθη εἰς σειρὰν ἐπιμήκων παραλλήλων τοίχων, τῶν ὁποίων ὁ χαρακτῆρ ἦτο ἐν μέρει ἀντερεισματικός. Μεταξὺ τούτων διὰ καθέτων τοίχων διεμορφώθησαν πολλὰ δωμάτια, τῶν ὁποίων ὀλίγα μόνον διεσώθησαν ἱκανοποιητικῶς πῶς. Τὰ ἐπὶ τῆς

κορυφῆς κείμενα δωμάτια, πρὸς τὴν ΒΔ. γωνίαν, ἔχουν προχειρότερον οἰκοδομηθῆ, στηριζόμενα κατὰ τὴν ΝΔ. πλευρὰν εἰς τὸν βράχον, καὶ ὑπέστησαν, ὡς φαίνεται, μετασκευάς. Τῶν ΝΑ. διαμερισμάτων διεσώθησαν μόνον δύο σχεδὸν παράλληλοι ἰσχυροὶ τοῖχοι, παρὰ τὸν ἓνα τῶν ὁποίων, τὸν νοτιανατολικόν, ἀνεκαλύφθη μέγα κατώφλιον μονόλιθον. Φαίνεται ὅτι καὶ κατὰ τὴν πλευρὰν ταύτην ὑπῆρχεν εἴσοδος εἰς τὴν ἀγροικίαν. Ἄλλ' ἡ κυρία εἴσοδος ἀνεκαλύφθη κατὰ τὴν ΒΑ. γωνίαν, μεταξύ τῶν δύο πρώτων παραλλήλων τοίχων. Ἐπὶ

Εἰκ. 1. Κάτοψις Μινωικῆς ἀγροικίας εἰς Κεφάλι Λαζανᾶ Χόνδρου Βιάννου.

τύπου διεσώθη μέγα κατώφλιον με ἀναθύρωσιν πρὸς ὑποδοχὴν τῆς ἐξωθύρας καὶ με κυλινδρικήν κοιλότητα διὰ τὴν ὑποδοχὴν τοῦ ἄξονος περιστροφῆς τῆς (πίν. 231β). Ἡ προσπέλασις ἐγένετο διὰ κλιμακωτῶν κεκλιμένων ἐπιπέδων, τῶν ὁποίων δύο ἐμφαίνονται ἀπὸ τῆς Β. γωνίας τοῦ οἰκήματος μέχρι τῆς ἐξεχούσης, κατὰ τὸν συνήθη εἰς τὴν μινωικὴν ἀρχιτεκτονικὴν τρόπον, περαιτέρω γωνίας, ὅπου εἶχε τοποθετηθῆ χαμηλὸν θρανίον πρὸς ἀνάπαυσιν. Ἴσως τὴν κεκλιμένην ὁδὸν προσβάσεως ἐστήριζε κατὰ τὴν ἐτέραν πλευρὰν τοῖχος βαίων παραλλήλως, ἀλλ' ἡ προσπέλασις ἐγένετο βεβαίως ἐν ὑπαίθρῳ. Ὑπαίθρος ἦτο καὶ ὁ

χωρος Δ, διαμορφωθείς μεταξύ τῆς προσόψεως τοῦ κτηρίου καὶ ἐνὸς σχεδὸν παραλλήλως βαινόντος τοίχου· ἐκεῖ ἀνευρέθη ἀπερριμμένη μεγάλη ποσότης ὀστράκων καὶ τμημάτων ἀγγείων, ἀποτελοῦσα πραγματικὸν ἀποθέτην, ἐξ ἐκείνων οἷτινες συνήθως εὐρίσκονται ἔξω τῶν μινωικῶν κτηρίων. Ἰδίως παμπληθέστατα ἦσαν τὰ τεμαχισμένα κύπελλα καὶ κύαθοι, πολλὰ τούτων μὲ σκοτεινὸν γάνωμα καὶ ἐνίοτε λευκὴν ἐπὶ τούτων διακόσμησιν, μαρτυροῦντα χρόνους ΜΜ ΙΙΙ. Κατὰ τὸ ΒΔ, ἄκρον τοῦ χώρου τούτου διὰ πλακῶν ἑμορφοῦτο διάβασις πρὸς βορειότερα δωμάτια, νῦν καταστραφέντα.

Ἀμέσως μετὰ τὴν εἴσοδον εἰσῆρχετο τις εἰς εἶδος ἐπιμήκους διαδρόμου (Α), σχεδὸν ἰσοπλατοῦς πρὸς ἕτερον παράλληλον χωρὸν, διαμορφούμενον εἰς ὑψηλότερον ἐπίπεδον πέραν τοῦ διαχωριστικοῦ τοίχου, ὅστις παρηκολούθηθη ἐπὶ 15 περίπου μέτρα μετὰ διακοπῶν. Ἄν οἱ ἐπιμήκεις οὗτοι χωροὶ διηροῦντο διὰ καθέτου διαχωριστικοῦ τοίχου εἰς πλείονα διαμερίσματα δὲν εἶναι βέβαιον, φαίνεται ὅμως τοῦτο πιθανὸν ἐκ τοῦ τρόπου καθ' ὃν εἶχον καταπέσει εἰς σωροὺς οἱ λίθοι εἰς γραμμὴν, προεκτεινομένην καὶ δυτικώτερον. Πάντως δὲν κατωρθώθη νὰ διασαφηθῇ ὁ τελείως διαλυθεὶς ὑποθετικὸς οὗτος τοῖχος. Κατὰ ποῖον τρόπον ἐπεκοινώνουν πρὸς ἀλλήλους οἱ χωροὶ Α καὶ Α' δὲν εἶναι ἐπίσης σαφές, ἀλλ' ἡ ἐπικοινωνία δέον νὰ θεωρηθῇ βεβαία, ἀφοῦ μόνον οὕτω θὰ ἐγίνοντο προσιτὰ τὰ κατ' ἀνδρα ἀλλεπάλληλα διαμερίσματα τῆς ἀγροικίας.

Εἰς τὴν μέσσην ζώνην τὸ κεντρικὸν διαμέρισμα, νοτίως τῶν δωματίων Β καὶ Γ, ὑπέστη σημαντικὰς ζημίας καὶ ὁ τοῖχος ὁ κλείων αὐτὸ πρὸς Ν. διεσώθη μόνον εἰς σωροὺς μεγάλων καταπεσόντων κυβολίθων. Ἀντιθέτως τὰ βορειότερα διαμερίσματα Β καὶ Γ, παρὰ τὴν ἐπελθοῦσαν μερικὴν καταστροφὴν τοῦ νοτίου τοίχου των, διατηροῦνται ἱκανοποιητικῶς, ἀναγνωριζομένων ἀρκετὰ σαφῶς τῶν εἰσόδων μετὰ παραστάδων καὶ κατωφλίου. Καὶ τὰ δωμάτια ταῦτα ἦσαν πλήρη μεγάλων λίθων. Τὸ Β εἶναι πολὺ μεγαλύτερον τοῦ Γ καὶ ἐνῶ εἰς τὸ δυτικώτερον τούτου τμήμα ὁ βράχος ἐπιπολάζει, ἀντιθέτως εἰς τὸ ἀνατολικώτερον τὸ δάπεδον ἐσχηματίσθη δι' ἐπιχώσεως ἐκ λίθων καὶ χωμάτων. Ὁ Β. τοῖχος του, ἀποτελῶν τὴν πρόσοψιν τοῦ κτηρίου, ἦτο φκοδομημένος διὰ μεγάλων παραλληλεπιπέδων πελεκητῶν λίθων, ἀλλ' οἱ πλεῖστοι τούτων ἀφῆρησαν. Ὁ διαχωριστικὸς τοῖχος μετὰ τῶν δωματίων Α καὶ Γ, τοῦ ὁποίου τὸ Ν. ἄκρον εὐρίσκειτο μετὰ τῶν δύο θυρῶν τῶν δωματίων, ἐξέκλινε τῆς θέσεώς του, ἣτις ὅμως κατέστη ἐμφανὴς ἐκ τῶν θεμελίων του.

Τέλος οἱ δυτικώτερον καὶ πρὸς τὴν κορυφὴν δύο χωροὶ Ε καὶ Ζ, ἴσως ἐκ Ν. προσβατοὶ ἐκ τῆς ΝΔ. τούτων γωνίας, ἦσαν πιθανῶς ὑπαιθροὶ, ἂν κρίνη τις ἐκ τοῦ ἀτάκτως ἐστρωμένου λιθοστρώτου τοῦ πρώτου καὶ τὴν στήριξίν των πρὸς τὰ ΒΔ. εἰς τὸν βράχον. Ἐγκάρσιος τοῖχος, εἰς τὸ δωμάτιον Ζ καταλήγων πρὸς Δ. εἰς κατώφλιον, κατεσκευάσθη, φαίνεται, ἐκ τῶν ὑστέρων, δη-

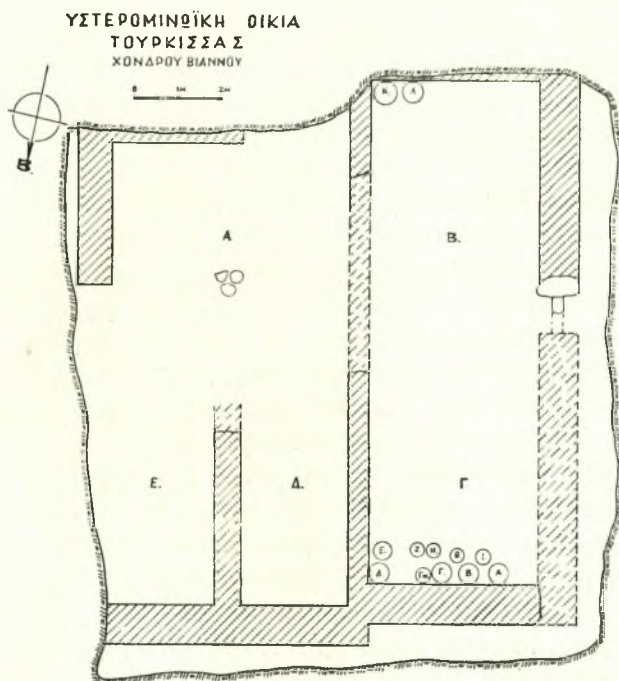
μιουργήσας στενήν διάβασιν. Τὸ πρὸς τὸ δωμάτιον Γ τμήμα διαταράχθη ἐκ τῆς κατασκευῆς διὰ μεγάλων πλακῶν θηκοειδοῦς ἐπιμήκους μετὰ καλυπτήρων πλακῶν τάφου (πίν. 232α), προφανῶς χριστιανικοῦ, παρὰ τὸν ἀσυνήθη διὰ τοιοῦτους τάφους προσανατολισμὸν ἐκ Β. πρὸς Ν., διατηροῦντος τὴν μίαν τῶν καλυπτηρίων πλακῶν εἰς τὴν θέσιν των ἐνῶ ἄλλη μεγάλη ἔκειτο ἐγγύς. Ὁ σκελετὸς εἶχε διαταραχθῆ, ἀλλὰ σχεδὸν ἅπαντα τὰ ὅστ' ἀ παρέμειναν ἐντὸς τῆς θήκης.

Τὰ περισυλλεγένητα ἐκ τοῦ χώρου τῆς ἀγροικίας ἀντικείμενα δὲν ἦσαν πολ- λά καὶ οὐδὲν ἐκ τούτων ἦτο ὄντως πολύτιμον. Ἦτο φανερόν ὅτι εἰς τὴν κατα- στροφὴν ἐπηκολούθησεν ἀφαίσεις τῶν ἀντικειμένων τῶν ἐχόντων μεγαλυτέ- ραν ἀξίαν. Ἡ κεραμεικὴ ὅμως εἶναι ἡ χαρακτηριστικὴ τῆς μεταβατικῆς περιό- δου ἀπὸ τῆς ΜΜ IIIB εἰς τὴν ΥΜ IA. Τὰ περισσότερα τῶν ἀγγείων ἀνευρέ- θησαν εἰς τὴν περιοχὴν τοῦ ἀποθέτου, ὡς εὐμέγεθες κυλινδρικὸν σκεῦος, τμήμα λεκανοειδοῦς ἀγγείου με ὀριζοντίας καὶ καθέτους τοξοειδεῖς λαβάς, τμήμα γεφυροστόμου ἀγγείου, λοπάδια καὶ κύπελλα, χύτραι, πρόχοι ραμφι- δόστομοι καὶ τμήματα ἀμφορέων με ἔλλειπτικὸν στόμιον, χαρακτηριστικὸς πήλινος λύχνος. Λαιμὸς εὐρυστόμου ἀγγείου φέρει δύο σειρὰς περιθεόντων κορδονίων με πυκνὰς ἐντομάς. Εἰς τὸ δωμάτιον Β περισυλλεγὴ τμήμα πί- θου, διακοσμοῦμενον με σχοινίην με πυκνὰς ἐντομάς διακόσμησιν, πιθίσκος με ἐπιπεδούμενον χεῖλος καὶ τριποδικὴ χύτρα. Ὑφαντικὰ βάρη, λίθινοι τρι- πτήρες καὶ λίθοι τριβείων ἤλθον εἰς φῶς εἰς διάφορα σημεῖα τῆς ἀγροικίας. Χαρακτηριστικὸς ἦτο εἰς λίθινος κορνοειδῆς τριπτήρ μετὰ τοῦ λίθου τριβῆς ἀνευρεθεῖς κατὰ τὴν εἴσοδον τοῦ χώρου Δ. Ἡ κεραμεικὴ ἀποδεικνύει ὅτι ἡ καταστροφὴ δὲν εἶναι δυνατόν νὰ χρονολογηθῆ πολὺ μετὰ τὸ 1600 π.Χ. (ἴσως ὅμως συμπίπτει με τὴν τοῦ τέρατος τῆς 1ης νεοανακτορικῆς περιόδου).

Β. ΥΜ I ΟΙΚΙΑ ΚΛΙΤΤΟΣ ΓΥΨΩΜΑΤΟΣ ΤΟΥΡΚΙΣΣΑ

Ἐξ ἀρχῆς ἦτο γνωστὸν εἰς ἡμᾶς ἐξ ἐπανελημμένων αὐτοψιῶν καὶ παλαιῶν τυχαίων εὐρημάτων, μετὰξὺ τῶν ὁποίων μεγάλος καὶ ὑψηλὸς λίθινος ἐπὶ πο- δὸς λύχνος, ὅτι ὁ κύριος μινωικὸς συνοικισμὸς τῆς περιόδου τῆς μεγάλης ἀκμῆς κατὰ τὴν νεοανακτορικὴν περίοδον ἦτο κατὰ τὴν κλιτὸν τοῦ δυτικῶς τοῦ χωρίου Χόνδρου λόφου, τοῦ ἀποκαλουμένου Τούρκισσα. Ἀκριβῶς κατὰ τοὺς πρόποδας τοῦ λόφου τούτου εἶχε τὸ ἔτος 1957 ἀνασκαφῆ τὸ μικρὸν ἀ- γροτικὸν ἱερὸν εἰς θέσιν Ρουσσές (ΠΑΕ 1957, σ. 145 ἐξ.). Ἐκρίθη νῦν σκόπιμον νὰ γίνῃ μία δοκιμαστικὴ διερεύνησις μιᾶς τῶν οἰκιῶν, ἀκριβῶς εἰς τὴν περιοχὴν εἰς ἣν ἐλέγετο ὅτι εὐρέθη ὁ λίθινος λύχνος. Ἡ ἀνασκαφὴ, παρὰ τὴν διὰ τῆς συστηματικῆς καλλιέργειας καὶ ἀφαιρέσεως λίθων ἐπελθοῦσαν καταστροφὴν, ἔδωσε θετικὰ ἀποτελέσματα ἀποκαλύψασα ἄξιον λόγου οἶκημα, τοῦ ὁποίου

ἤδη ἀνεφάνησαν πέντε τοῦλάχιστον διαμερίσματα με̄ σκευὴν πίθων καὶ ἀγγείων, ἅτινα παρέμειναν εἰς τὴν θέσιν των μετὰ τὴν ἐπελθοῦσαν καταστροφὴν, σχεδὸν ἀδιαταράκτως. Τὸ σχέδιον κατόψεως τῆς εἰκ. 2 δίδει τὸ ἀποκαλυφθὲν σύνολον, με̄ παχεῖς τοὺς ἐξωτερικοὺς πρὸς Β. καὶ Δ. τοίχους καὶ με̄ σχετικά λεπτὰ διαχωρίσματα, τὰ ὁποῖα ἀτυχῶς οὔτε καθ' ὄλον τὸ μῆκος των διετηρήθησαν οὔτε εἰς τὸ σύνολόν των. Αἱ ὑπάρχουσαι ἐνδείξεις πείθουν ὅτι ἕτερον δια-

Εἰκ. 2. Κάτοψις Μινωικῆς οἰκίας οἰκισμοῦ Τούρκισσας Χόνδρου Βιάννου.

χώρισμα ἀπὸ Α. πρὸς Δ. ἐξηφανίσθη ἐξ ὀλοκλήρου, χωρὶς νὰ ἀφήσῃ ἕχνη, κατὰ τρόπον ὥστε ὁ διαχωρισμὸς τῶν δωματίων νὰ μὴ εἶναι ἀπολύτως βέβαιος. Ὁ βόρειος τοῖχος φθάνει εἰς πάχος 0.90μ., ἀλλὰ δυστυχῶς μόνον τὰ κατώτατον μέρος τούτου διεσώθη. Ἐμφανίζει μικρὰν ἐσοχὴν τμήματός του κατὰ τὸν συνήθη τρόπον εἰς τὰς προσόψεις μινωικῶν οἰκοδομημάτων. Εἶναι πολὺ πιθανὸν ὅτι ἡ οἰκία, τῆς ὁποίας ἀνευρέθη ἡ ἐξωτερικὴ ἀπὸ Δυσμῶν θύρα, διασώζουσα τὴν μίαν τῶν παραστάδων καὶ μέρος τοῦ στενοῦ σχετικῶς κατωφλίου, ἐξετείνεται ἔτι περαιτέρω πρὸς Νότον καὶ Ἀνατολάς, ἀφοῦ ὑπάρχει ἄνοιγμα κατὰ τὴν ΝΔ. γωνίαν τοῦ Α, ὃ δὲ Β. τοῖχος τοῦ Ε προεκτείνεται

καὶ πέραν τοῦ Α. τοίχου τοῦ Α. Τρεῖς σχετικῶς ἀκανόνιστοι καὶ μᾶλλον ὠοειδεῖς τὸ σχῆμα βάσεις κατὰ τὸ μέσον τοῦ δωματίου Α, ἐφαπτόμεναι ἀλλήλων, εἶναι ἀμφίβολον ἂν εὐρίσκωνται εἰς τὴν θέσιν των καὶ ἂν ὁ ρόλος των ἦτο ὁ τῆς στηρίξεως διὰ ξυλίνων δοκῶν - κιόνων. Πιθανώτερον εἶναι ὅτι πρόκειται περὶ βάσεων στηρίξεως μεγάλων ἀγγείων.

Κατὰ τὸν Β. τοῖχον τοῦ Γ καὶ τὸν Ν. τοῦ Β ἀνευρέθησαν εἰς σειρὰν ἀγγεῖα εὐμεγέθη, εἰς μὲν τὴν πρώτην περίπτωσιν πίθων, τριώτου ἀμφορέως, ἀμφορέων μὲ ἐλλειπτικά στόμια καὶ πρόχων παρατεταγμένων κατὰ μῆκος τοῦ τοίχου εἰς δύο σειράς, εἰς δὲ τὴν δευτέραν περίπτωσιν δύο μεγάλων πίθων καὶ εὐρέος λεκανοειδοῦς σκεύους, πάντων κατὰ τὴν ΝΑ. γωνίαν (πίν. 232β). Οἱ πίθοι εἶχον κατὰ τὸ πλεῖστον στρογγυλούμενον χεῖλος, δακτύλιον περὶ τὴν βάσιν τοῦ βραχέος κυλινδρικοῦ λαιμοῦ, σχοινίην ἐμπέστον ἢ μὲ ἐντομάς διακόσμησιν κατὰ τοὺς ὤμους καὶ εἰς ζώνας κατὰ τὴν κοιλίαν καὶ προέχουσαν κύκλω βάσιν. Ἄλλα μικροτέρου μεγέθους πιθίδια ἦσαν ἀκόσμητα ἢ ἐκοσμοῦντο διὰ καταλιβάδων. Μετὰ τῶν πολλῶν πίθων περισυνελέγη καὶ κεραμευτικὸς τροχὸς πήλινος, μὲ γυριστὸν μὲ στολιδῶσεις κοσμούμενον περιχειλίωμα. Πανταχοῦ, ἀλλ' ἰδίως εἰς τὴν ὁμάδα τῶν δύο πίθων τοῦ δωματίου Β, ἦσαν ἐμφανῆ τὰ λείψανα πυρός, ἐκ τοῦ ὁποίου κατεστράφη ἡ οἰκία. Ἡ πτωσίς τῶν μεγάλων πελεκητῶν λίθων τῶν ἐξωτερικῶν τοίχων θὰ ἦτο ἀνεξήγητος, ἂν δὲν ἐγένετο παραδεκτὸν ὅτι ἡ καταστροφή εἶχεν αἷτια σεισμικά· εἶναι γνωστὸν ὅτι πυρκαϊαὶ συχνὰ συνοδεύουν νυκτερινὰς σεισμικὰς καταστροφάς.

Εἶναι πιθανὸν ὅτι θύρα εἰσόδου εἰς τὸ δωμάτιον Α ἐμορφοῦτο εἰς τὸ σημεῖον ἐνθα διακόπτεται ὁ ἐκ πολὺ μεγάλων πελεκητῶν λίθων Α. τοῖχος. Καὶ εἰς τὸ Ν. μέρος τοῦ δωματίου τούτου τὸ κεκαυμένον στρώμα, πυρρὸν κατὰ τὸ ἀνώτερον μέρος λόγῳ τῆς διαλύσεως τῶν καέντων πλινθίνων διαχωρισμάτων τοῦ ἄνω ὀρόφου καὶ ἐντελῶς μέλαν κατὰ τὸ κατώτατον ἐπὶ τοῦ δαπέδου τμήμα, ἀπεδείκνυε τὴν ἔκτασιν τῆς πυρκαϊᾶς. Κατὰ τὴν ΝΑ. γωνίαν περισυνελέγησαν μικρὰ τινα ἀγγεῖα.

Εἰς τὸ δωμάτιον Ε διατηρεῖται καλύτερον ὁ παχὺς ἐξωτερικὸς τοῖχος, ἐνῶ δυτικώτερον ὑπέστη ἰσχυρὰν διατάραξιν. Τὸ δωμάτιον τοῦτο ἔδωσε πλῆθος μικρῶν ἀγγείων, ἰδίᾳ κυαθίων, κυπέλλων, πρόχων καὶ ἀμφορίσκων. Φαίνεται ὅτι ἐπὶ τόπου θὰ ὑπῆρχε σκευοφυλακεῖον διὰ τὴν διαφύλαξιν τοιούτων μικρῶν σκευῶν. Ἄλλα μικρὰ εὐρήματα ἀπὸ ὀλόκληρον τὸ ἀνασκαφέν τμήμα τῆς οἰκίας εἶναι ἐλάχιστα, πῆλιναι ἀγνῦθες, μολύβδινον δισκίον, ἴσως χρησιμοποιηθὲν ὡς βᾶρος, καὶ ἐπιπεδόκυρτον σφονδύλιον διακοσμούμενον διὰ ρόδακος. Ἐκ τῆς κεραμεικῆς, τοῦ κεραμευτικοῦ τροχοῦ καὶ τοῦ παλαιότερον ἀνευρεθέντος λύχνου ἐξάγεται ὅτι ἡ χρονολογία ἐγκατοικήσεως τῆς οἰκίας δέον νὰ εἶναι ἡ τῆς 2ας νεοανακτορικῆς φάσεως (ΥΜ ΙΑ).

Καθ' ὅλην τὴν Β. κλιτὸν τοῦ ὑψώματος Τούρκισσα διακρίνονται ἐκτετα-

μένα λείψανα τοῦ συνοικισμού, ὅστις, ἂν ἀπεκαλύπτετο, θὰ παρεῖχεν εἰκόνα ἐνὸς πυκνῶς κατῳκημένου ἀγροτικοῦ οἰκισμού τῆς καὶ σήμερον εὐφόρου κοιλάδος, δι ἧς κατήρχετό τις μέσῳ μακρᾶς φάραγγος πρὸς τὴν πεδινὴν νοτίαν παραλιακὴν ζώνην, γνωστὴν σήμερον ὡς Κερατόκαμπος, καὶ ἀνατολικώτερον πρὸς τὴν μικρὰν πεδιάδα τῆς Ἄρβης.

Γ. ΠΙΜ ΛΕΪΨΑΝΑ ΤΩΝ ΥΨΩΜΑΤΩΝ ΜΠΟΥΜΠΟΥΛΙ ΚΑΙ ΚΑΣΤΕΛΛΟΣ

Ἐφορμὴν εἰς μικρὰν ἔρευναν ἐπὶ τῆς ἀποτόμου κλιτύος τοῦ ὑψηλοῦ ὑψώματος Μπουμποῦλι, μίαν καὶ ἡμίσειαν ὥραν ΝΔ. τοῦ χωρίου Χόνδρος, ἔδωκεν ἡ ὑπὸ χωρικοῦ ἀνεύρεσις καὶ παράδοσις ἐνδιαφερόντων ΠΙΜ εὐρημάτων, ὡς τμήματος ἀσκοειδοῦς πλαστικοῦ σκεύους μὲ λαβὴν, τμήματος λιθίνου λοπαδίου καὶ ἰδιοτύπου σκεύους λοπαδοειδοῦς ἐπὶ ποδὸς μὲ λογχωτὴν ἐν τῷ μέσῳ προεξοχῆν, ὡς πρὸς στερέωσιν δαδός. Ἡ δοκιμὴ ἐγένετο ἀκριβῶς εἰς τὸ σημεῖον εἰς τὸ ὅποιον ἀνευρέθησαν τὰ ἀντικείμενα, ὅχι πολὺ κάτω τῆς κορυφῆς Μπουμποῦλι καὶ κατὰ τὴν ἀνατολικὴν πλευρὰν ταύτης, ἐνθα διεκρίνοντο λείψανα τοῦ τοίχου καὶ ἄφθονα ὄστρακα μεγάλων κατὰ τὸ πλεῖστον ἀγγείων, διαταραχθέντων ὑπὸ τοῦ χωρικοῦ ἐν τῇ προσπαθείᾳ του νὰ εὐρύνῃ τὸν καλλιεργήσιμον χῶρον. Ἡ ἀνασκαφὴ ἀπεκάλυψε τμήματα δωμάτων εἰς σειρὰν μὲ κοινὸν δυτικὸν τοῖχον, ἀντιστηρίζοντα τὰς ὑψηλότερον κειμένας ἐπιχώσεις. Ἡ καταστροφή καὶ διατάραξις ἦτο τοιαύτης κλίμακος, ὥστε δὲν ἐθεωρήθη σκόπιμον νὰ συνεχισθῇ ἡ ἀνασκαφὴ πέραν τῆς περισυλλογῆς ὠρισμένων ἀγγείων εἰς τεμάχια, ὡς καὶ τινων μικρῶν ἀντικειμένων, ὡς λιθίνων σφαιρικῶν τριπτήρων καὶ λίθων τριβῆς καὶ λιθίνου ἀμφικωνικοῦ σφονδουλίου. Πάντα ἀνήκον εἰς προκεχωρημένην φάσιν τῆς προανακτορικῆς μινωικῆς ἐποχῆς, ἀντιστοιχοῦσαν μὲ τὴν ΠΙΜ ΙΙΙ - ΜΜ ΙΑ (2200 - 2000 π.Χ.).

Μικρὰ δοκιμὴ ἐγένετο ἐπίσης εἰς τὸ περιωρισμένης ἐκτάσεως ὑψίπεδον κατὰ τὴν ΝΑ. πλευρὰν τῆς κορυφῆς Μπουμποῦλι, γνωστὸν μὲ τὸ ὄνομα Ἄμυγδάλοι, ἐνθα χαμηλὸς χωμάτινος γήλοφος εἶχε σχηματισθῆ ἐκ τῆς ἐπιχώσεως κτηρίων, τῶν ὁποίων ὅμως τὸ μεγαλύτερον μέρος ἐφαίνετο κατεστραμμένον. Δύο διασταυρούμενοι τοῖχοι ἀπεκαλύφθησαν μὲ μικρὰν σκαφήν, τὰ δὲ περισυλλεγένητα ὄστρακα ἀπεδείκνυον ὅτι καὶ ἐνταῦθα ἐπρόκειτο περὶ κτηρίων τῆς αὐτῆς ὡς ἄνω περιόδου.

Ἐπι δυτικώτερον τοῦ ὑψώματος Μπουμποῦλι, ἀλλ' εἰς τὴν αὐτὴν δευράδα, ἐζητάσθησαν τὰ προϊστορικὰ λείψανα εἰς τὸ ἀσφαλὲς καὶ ὡς κρησφύγετον διαμορφούμενον βραχῶδες ὑψωμα, γνωστὸν σήμερον μὲ τὸ ὄνομα Κάστελλος. Ὁρισμένα μεγαλιθικὰ διατειχίσματα ἀπετέλουν φραγμούς τῶν προσπελάσεων κατὰ τρόπον αὐξάνοντα τὴν φυσικὴν ἀσφάλειαν τοῦ μέρους, τοῦ ὁποίου ἡ κυρία πρόσβασις ἦτο ἐκ Νότου. Εἰς τοὺς μεταξὺ τῶν βράχων διαμορφούμενους εὐρυτέρους χώρους διακρίνονται πολλὰ λείψανα προχείρων οἰκήσεων,

προφανῶς προανακτορικῶν μινωικῶν χρόνων, ὡς ἐκ τῶν ὀστράκων ἐπιφανείας θὰ ἠδύνατό τις εὐκόλως νὰ συναγάγῃ. Ἡ κορυφή τοῦ βράχου περιεβάλλετο ὑπὸ τείχους, τὸ ὁποῖον διασφίζεται ἱκανοποιητικῶς ἐπὶ δύο πλευρῶν. Ὁ χαρκτήρ τοῦ συνόλου εἶναι ὁ τοῦ ἀσφαλοῦς καταφυγίου.

Δ'. ΠΥΡΓΟΣ ΦΡΥΚΤΩΡΙΑΣ ΡΟΥΚΟΥΝΗ ΚΟΡΦΗ

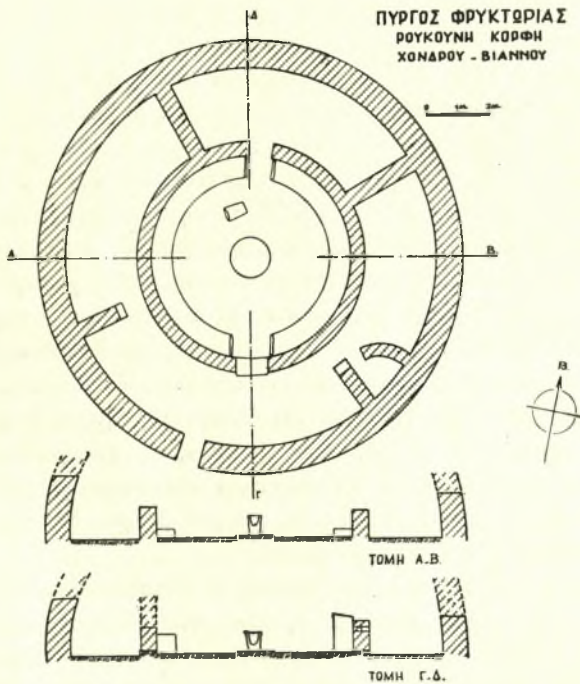
Εἰς ἀπόστασιν 20 λεπτῶν ἀπὸ τὸν Κάστελλον ὑψοῦται ἄλλη κορυφή τοῦ αὐτοῦ ὄρειοῦ συγκροτήματος, ἐξ ἧς παρέχεται ἔξοχος θέα τόσο πρὸς τὸ Α. ἄκρον τῆς ὀροσειρᾶς τῶν Ἀστερουσίων ὅσον καὶ πρὸς τὴν ΝΑ. γωνίαν τῆς πεδιάδος τῆς Μεσαρᾶς καὶ πρὸς τὸ Λιβυκὸν πέλαγος πρὸς Ν. Ἡ κορυφή αὕτη, γνωστὴ ὡς Ρουκούνη Κορφή, εἶναι πανταχόθεν περίοπτος καὶ διὰ τοῦτο ἐξαιρετικῶς κατάλληλος διὰ τὴν τοποθέτησιν πύργου φρυκτωρίας, οἷος ὁ ὑφ' ἡμῶν ἐρευνηθείς, ἴσως ἀποτελῶν ἓν σημεῖον εἰς ὀλόκληρον ἄλυσον συστήματος φρυκτωρεύσεως. Ὁ χῶρος ὑπεδείχθη ὑπὸ τῶν ἐπιχωρίων, οἵτινες ἐχρησιμοποιοῦν τὸ ἄφθονον ὑλικὸν τῶν κατὰ χώραν λίθων διὰ τὴν οἰκοδόμησιν μανδρῶν καὶ καταφυγίων εἰς βραχεῖαν ἀπὸ τοῦ κτηρίου ἀπόστασιν. Πρὸ τῆς ἐρεύνης ὁ χῶρος παρῆεν εἰκόνα πελωρίου κυκλικοῦ λιθοσωροῦ περικλειομένου ὑπὸ λιθίνου δακτυλίου, ὅστις διεφαίνετο εἰς πολλὰ σημεῖα. Ἡ πρώτη σκέψις ἦτο ὅτι θὰ ἐπρόκειτο περὶ γιγαντιαίου ΠΜ θολωτοῦ τάφου, ὁμοίου πρὸς ἐκείνους τῆς πεδιάδος τῆς Μεσαρᾶς, οἱ ὅποιοι οὐχὶ σπανίως εὐρίσκονται ἐπὶ ὑψωμάτων. Ὑπὲρ τῆς ἐκδοχῆς ταύτης ἦτο ἡ γειτονία πρωτομινωικῶν συνοικισμῶν ἐγκατοικήσεων (Μπουμποῦλι, Ἀμυγδάλοι, Κάστελλος), ἡ οἰκοδόμησις τοῦ δακτυλίου διὰ λίθων μὲ ἀπλοῦν πηλὸν ὡς συνδετικὴν ὕλην καὶ ἡ εὐθὺς μετὰ τὴν ἔναρξιν τῆς ἀνασκαφῆς διαπιστωθεῖσα καμπύλωσις πρὸς τὰ ἔσω τῶν τοιχωμάτων τοῦ δακτυλίου. Ἡ ἀνεύρεσις μετὰ τῶν πληροῦντων τὸν χῶρον λίθων, εἰς σχετικῶς ὑψηλὸν στρῶμα, λιθίνου ταύρου συμπαγοῦς μορφῆς μὲ ἠνωμένους τοὺς προσθίους καὶ ὀπισθίους πόδας, μὲ ἀδρὰν ἐπεξεργασίαν ἐνθυμίζουσαν ΠΜ γλυπτικὰ ἔργα (πίν. 233α), ἐφαίνετο ἐπιβεβαιουῖσα τὴν ἀρχικὴν ὑπόθεσιν. Διὰ τῆς ἀνασκαφῆς ὅμως ἀπεδείχθη ὅτι ἐπρόκειτο περὶ ἄλλης φύσεως καὶ διαφόρου χρονολογίας κτηρίου, ὅπως ἰδιορρυθμοῦ ὡς πρὸς τὴν ἐσωτερικὴν διαρρύθμισιν καὶ μοναδικοῦ ὄντως εἰς τὸ εἶδός του, καίτοι εἶναι γνωστοὶ ἄλλοι κυκλικοὶ πύργοι, ἰδίᾳ εἰς τὰς νήσους Κυκλάδας.

Τὸ οἰκοδόμημα (εἰκ. 3) εἶναι ἀκριβῶς κυκλικόν, συνολικῆς διαμ. 13 μ. καὶ ἐσωτερικῆς 11.30 μ., μὲ πάχος τοιχωμάτων 0.80 μ., καὶ ἔχει εἴσοδον πρὸς Νότον πλάτους 0.80μ. Τὰ τοιχώματα εἶναι ὠκοδομημένα διὰ μᾶλλον μικρῶν λίθων μὲ πηλὸν ὡς συνεκτικὴν ὕλην. Οἱ πληροῦντες τὸ ἐσωτερικὸν λίθοι ἦσαν εἰς τεραστίαν ποσότητα, ἀποτελοῦντες παχὺ στρῶμα, ὑπὸ τὸ ὁποῖον ἀνεκαλύφθη ἄλλο στρῶμα σχεδὸν καθαροῦ χώματος, προφανῶς ἀποτελεσθέντος πρὸ τῆς πτώσεως τῶν ἐξωτερικῶν τοιχωμάτων, τὰ ὁποῖα νῦν σφίζονται εἰς

ικανοποιητικὸν ὕψος, εἰς τина σημεία 2μ. Εἰς τὸ ὕψος τοῦτο ἡ κύρτωσις πρὸς τὰ ἔσω τοῦ τοιχώματος εἶναι περίπου 0.40μ. Μεταξὺ τῶν λίθων τοῦ ἄνω στρώματος, τῶν ὁποίων πολλοὶ ἦσαν μεγαλύτερου μεγέθους τῶν λίθων τῶν τοιχωμάτων, ὑπῆρχον πολλαὶ κυρταὶ κέραμοι, προερχόμεναι ἴσως ἐκ καλύψεως τμήματος τοῦ κτηρίου διὰ κεράμων.

Μετὰ τὴν ἀφαίρεσιν ἰκανῆς ποσότητος τῶν λίθων τῆς ἐπιχώσεως ἀνεφάνη δεῦτερος δακτύλιος μὲ τοιχώματα μικροτέρου πλάτους (0.55μ.), διασφζό-

Εἰκ. 3. Κάτοψις καὶ κατακόρυφοι τομαὶ πύργου φρυκτωρίας Ρουκούνη Χόνδρου Βιάννου.

μενος εἰς χαμηλότερον ὕψος (μέχρις 1 μ.), καὶ εἰς τὸν ὁποῖον οὐδεμία παρατηρεῖται κύρτωσις τῶν τοιχωμάτων. Δύο ἀνοίγματα ἐκ διαμέτρου ἀντίθετα ἀλλ' οὔτε ἀκριβῶς συμπίπτοντα μὲ τὸν ἄξονα τοῦ κτηρίου οὔτε εἰς εὐθεῖαν γραμμὴν ἀπὸ τῆς εἰσόδου, συνδέουν τὸν κεντρικὸν χῶρον, διαμ. 6.10μ., μὲ τὴν ἔξω ζώνην. Τὸ νότιον ἔχει πλάτος 1 μ., ἐνῶ τὸ βόρειον 0.70. Ἐσω τοῦ κατωφλίου ὄρθιαι πλάκες, περίπου 1.40μ. ὕψους, ἀπεδείχθη τελικῶς ὅτι ἀπετέλουν τὰ πρὸς τὰς θύρας πέρατα συνεχοῦς θρανίου πλάτους 0.65 βαινόντος κατὰ μῆκος τῆς ἔσω πλευρᾶς τοῦ δακτυλίου τούτου. Εὐθύς κατόπιν ἀπεδείχθη ὅτι ἡ ἔξω ζώνη ὑποδιηρεῖτο διὰ 4 διαχωρισμάτων εἰς τέσσαρα διαμερί-

σματα, τὸ μὲν βόρειον προσιτὸν μόνον διὰ τῆς θύρας τοῦ κεντρικοῦ θαλάμου, τὰ δὲ ἑκατέρωθεν τούτου διὰ θυρῶν - ἀνοιγμάτων κατὰ τὰ διαχωρίσματα, διασφίζοντων καὶ τὰς παραστάδας· τὸ νότιον διαχώρισμα ἦτο προσιτὸν διὰ τῆς ἐξωθύρας τοῦ κτηρίου καὶ συνεδέετο μὲ τὸν κεντρικὸν χώρον διὰ τῆς Ν. θύρας. Κατὰ τὸ πρῶτον πρὸς τὰ δεξιὰ διαχώρισμα καὶ ἐσωτερικῶς τούτου διὰ κυρτοῦ τοιχείου ἐδημιουργεῖτο εἶδος μικροῦ δωματίου, ἴσως προοριζομένου ὡς φυλακείου. Ἀμέσως ἐξω τούτου ἐπὶ βοθρίου πλήρους τέφρας, προφανῶς χρησιμοποιηθέντος ὡς ἐστίας, ἀνευρέθη χύτρα.

Ἡ ἀνασκαφή τοῦ κεντρικοῦ κυκλικοῦ χώρου ἀπέδειξε καὶ τὴν φύσιν τοῦ κτηρίου ὡς πύργου φρουκτωρίας (πίν. 233β). Μετὰ τὴν ἀφαίρεσιν τοῦ καθαροῦ στρώματος χώματος λίθοι καὶ κυρτοὶ κέραμοι ἀπεκαλύφθησαν εἰς μεγάλην ποσότητα καὶ μετ' αὐτῶν πλεῖστοι ὅσοι πλακοειδεῖς μεγάλοι λίθοι, προερχόμενοι προφανῶς ἐκ πλακοστρώσεως. Κατὰ τὸ κέντρον δισκοειδῆς πλακόστρωτος χώρος, διαμ. 1.15μ., προωρίζετο ἵνα ἀνάπτεται ἐπ' αὐτοῦ μεγάλη πυρά, ὡς τοῦτο ἀπεδείχθη ἐκ τῆς ἀφθονωτάτης εἰς τὸ σημεῖον τοῦτο τέφρας καὶ τεμαχίων ἀπνηθρακωμένων ξύλων, ὑπὸ στῶμα βαθέως πυρρόχρουν. Εἶδος μεγάλου καδοειδοῦς πυραύνου (φουβοῦ) μὲ διακοσμητικὰς χαραγὰς περὶ τὴν βάσιν του, ἐχρησίμευε διὰ τὴν ἀναρρίπισιν τοῦ πυρός. Πέριξ ἐστηρίζετο διὰ λίθων, σχεδὸν ἀποτελούντων τοιχείον. Ὁ καθαρισμὸς τοῦ δαπέδου μεταξὺ τοῦ θρανίου καὶ τοῦ δισκοειδοῦς πλακοστρώτου ἀπέδειξεν ὅτι ὀλόκληρον τὸ δάπεδον ἐκαλύπτετο ὑπὸ πλακοστρώτου, τοῦ ὁποίου μέγα μέρος ἐσφίζετο κατὰ τὸ δυτικὸν τμήμα, πρὸς δὲ τὸ ἀνατολικὸν θρανίον, εἰς στενὴν ζώνην, ἐκληφθεῖσαν ἀρχικῶς ὡς ἀναβαθμὸν. Τὸ κεντρικὸν πλακόστρωτον μόλις ὑπερψοῦτο τοῦ λοιποῦ πλακοστρώτου. Τὸ ἐκ φυσικοῦ βράχου δάπεδον τοῦ ἐξω κύκλου δὲν ἐκαλύφθη διὰ πλακοστρώτου.

Πότε ἐγένετο ἡ ἀναμόχλευσις τῶν πλακῶν τοῦ δαπέδου δὲν εἶναι δυνατόν νὰ βεβαιωθῇ, μικρὰ ὅμως ποσότης ἐφυαλωμένων βυζαντινῶν ὀστράκων, ἀνευρεθεῖσα εἰς διάφορα σημεῖα τοῦ χώρου καὶ ἰδίᾳ κατὰ τὸ θρανίον, καθιστοῦν πιθανὸν ὅτι τοῦτο ἐγένετο κατὰ τὴν βυζαντινὴν περίοδον. Αἱ πλεῖσται τῶν πλακῶν ἀνευρέθησαν ἐντὸς τοῦ ἐσωτερικοῦ δακτυλίου, ἐπιστρωθεῖσαι δὲ ἐκ νέου ἐκάλυψαν ἀκριβῶς τὸ ἀναμοχλευθὲν τμήμα.

Τὰ περισυλλεγένητα σκευὴ καὶ ὄστρακα ἐπιβεβαιοῦν τὴν κατασκευὴν τοῦ πύργου τῆς φρουκτωρίας κατὰ τοὺς ὑστέρους ἑλληνιστικοὺς ἢ πρωίμους ἑλληνορωμαϊκοὺς χρόνους. Μία πρόχους διεκοσμεῖτο ὑπὸ παχείας ταινίας καὶ ἄλλων λεπτῶν περιθεουσῶν γραμμῶν. Εἶδος κρατῆρος μὲ λαβὰς μορφουμένης μὲ κιονίσκους ἐφαίνετο ἔτι παλαιότερου τύπου. Δύο λίθινα σκευὴ, ἐν μέγα βαθῷ ἰγδίον τροχαλιοειδοῦς σχήματος καὶ ἐν μικρότερον πολυγωνικὸν γουρνίδιον, ἔκειντο παρὰ τὴν Β. θύραν τοῦ ἐσωτερικοῦ δακτυλίου, ἴσως ὅμως ἀρχικῶς περὶ τὸ κέντρον, ἐξυηρητοῦντα τὴν ἑναυσιν τῆς πυρᾶς.

Ἡ ὅλη διευθέτησις τοῦ χώρου, ἡ ἐστία τοῦ κέντρου, ἡ θέσις τοῦ κτηρίου οὐδεμίαν ἀφήνουν ἀμφιβολίαν περὶ τοῦ χαρακτῆρός του ὡς πύργου φρυκτωρίας (πίν. 234). Ὁ κεντρικός χώρος θὰ ἦτο ἐν μέρει ἀκάλυπτος, διὰ δὲ τῆς θολωτῆς κατασκευῆς τοῦ ἔξω τοίχου μέχρι τοῦ ἐσωτερικοῦ δακτυλίου ἐσχηματίζετο εἶδος περιφερικῆς σήραγγος μετέσσαρα διαμερίσματα χρησιμοποιούμενα ὡς ἐνδαιτήματα τῶν φρουρῶν καὶ συντηρητῶν τοῦ πυρός. Πολὺ πιθανὸν ἡ στέγη τῆς σήραγγος ταύτης ἐκαλύπτετο διὰ κυρτῶν μεγάλων κεράμων, τῶν ὁποίων μέγας ἀριθμὸς ἀνευρέθη ἐντὸς τῆς ἔξω ζώνης, ἀλλὰ καὶ κατὰ τὴν περιφέρειαν τοῦ ἔσω κύκλου· ἐκ τούτου δύναται νὰ συναχθῆ ὅτι ἡ στέγη αὕτη προεξετείνετο πρὸς τὰ ἔσω, ἀφήνουσα ἀκάλυπτον μόνον τὸ μεσαῖον τμήμα· διὰ τοῦ τρόπου τούτου θὰ ἐπροστατεύοντο καὶ οἱ ἐπὶ τοῦ περιφερικοῦ θρανίου καθήμενοι συντηρηταὶ τοῦ πυρός. Τὴν ἡμέραν ἡ καῦσις χλωρῶν φυτῶν θὰ εἶχεν ὡς ἀποτέλεσμα νὰ ἐκπέμπεται πυκνὸς καπνός, ἐνῶ τὴν νύκτα ἡ λάμψις τῆς ἀναρριπιζομένης φλογός, τροφοδοτουμένης διὰ τῶν ἀφθόνων ἐπὶ τῶν πέριξ ὑψωμάτων φρυγάνων, θὰ ἦτο ὁρατὴ ἐκ λίαν σημαντικῆς ἀποστάσεως.

Ε'. ΠΕΡΙΣΥΛΛΟΓΗ Ἡ ΑΓΟΡΑ ΜΙΚΡῶΝ ΑΝΤΙΚΕΙΜΕΝῶΝ ΠΕΡΙΟΧΗΣ ΧΟΝΔΡΟΥ ΚΑΙ ΚΕΡΑΤΟΚΑΜΠΟΥ

Κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς ἀνασκαφῆς ἀγρόται προσεκόμεσαν διάφορα μικρὰ ἀντικείμενα, τὰ πλεῖστα προερχόμενα ἐκ τῆς περιοχῆς Καστρί τοῦ Κερατοκάμπου, ὅπου ἀρχαία ἑλληνικὴ ἀκρόπολις. Αὐτοψία γενομένη ἐπὶ τόπου ἀπέδειξε τὴν παρουσίαν πλήθους λευψάνων κτηρίων, μάλιστα κατὰ τὴν ἐκ Β. πρόσβασιν πρὸς τὸ ἀπόκρημον καὶ λίαν ὄχυρὸν ὑψωμα, τὸ ὁποῖον, ὡς φαίνεται, ἐχρησιμοποιεῖτο μόνον ἐν ὥρᾳ κινδύνου. Τὰ πλεῖστα τῶν ὀστράκων ἦσαν σαφῶς τῶν ἑλληνικῶν κλασσικῶν χρόνων. Ἐκ τοῦ αὐτοῦ χώρου πρὸ ἐτῶν προῆλθε σημαντικὴ εὐμεγέθης πηλίνη προτομὴ γυναικὸς τοῦ 5ου π.Χ. αἰῶνος. Νῦν ἠγγοράσθησαν διὰ τὸ Μουσεῖον Ἡρακλείου στενὴ αἰχμὴ χαλκοῦ δόρατος μετέλλειπτον τὸν αὐλόν, καλῶς διατηρουμένη αἰχμὴ ἑλληνικοῦ βέλους μετέλλειπτον καὶ μακρὸν στέλεχος, πηλίνη δισκοειδὴς ἀγνὺς μετέλλειπτον κοσμημάτων λύρας, πηλίνος δίσκος μετέλλειπτον δύο τμήματα κατὰ τὴν περιφέρειαν πρὸς ἀνάρτησιν μετέλλειπτον αὐτοῦ τύπωσιν κοσμημάτων ὁμοίου πρὸς πεντάλφα, πηλίνος δίσκος μετέλλειπτον ἐσωτερικὸν ὑπ' αὐτὸν τροχαλιοειδὲς περιχειλίωμα, προφανῶς κάλυμμα πίθου, μετέλλειπτον ἐπιγραφὴν ἐμπέστον διὰ τοῦ δακτύλου *ΩΣΙΚΛΕΙΟΣ*, δακτυλιόλιθος ἐξ ὑαλομάζης μετέλλειπτον κεφαλῆς νήσσης, τέλος πολλὰ νομίσματα ἑλληνικῶν (Γόρτυνος, Ἱεραπύτνης) καὶ ρωμαϊκῶν χρόνων (*solidi Κομμόδου* καὶ Ἰουλίαν Δόμνας).

ΝΙΚΟΛΑΟΣ ΠΛΑΤΩΝ

α. Γενική άποψις ΥΜ ΙΙΙ οικισμού Κεφάλι Χόνδρου εκ του λόφου Κεφάλι Λαζανᾶ.

β. Προσπέλασις καὶ κυρία εἴσοδος Μινωικῆς ἀγροικίας Κεφάλι Λαζανᾶ Χόνδρου Βιάννου.

α. 'Η είσοδος του δωματίου Γ δεξιά και εις τὸ βάζθος ὁ βυζαντινὸς τάφος καὶ ὁ πλακόστρωτος χώρος Ε' τῆς Μινωικῆς ἀγροικίας Κεφάλι Λαζανᾶ Χόνδρου Βιάννου.

β. Πίσω ΝΑ. γωνίας δωματίου Β Μινωικῆς οἰκίας Οἰκισμοῦ Τούρκισσας Χόνδρου Βιάννου.

α. Λίθινος ταῦρος πρωτομινωικῶν χρόνων ἐκ τῆς ἐπιχώσεως τοῦ Πύργου φρυκτωρίας Ρουκούνη Κορφῆ Χόνδρου Βιάννου.

β. Ὁ κεντρικὸς χώρος μετὰ τῆς ἐστίας τοῦ Πύργου φρυκτωρίας Ρουκούνη Κορφῆ Χόνδρου Βιάννου, ὡς εὐρέθη.

α. 'Ο Πύργος φρυκτωρίας εις Ρουκούνη Χόνδρου Βιάννου εκ Β. ὀρώμενος.

β. 'Ο Πύργος φρυκτωρίας εις Ρουκούνη Χόνδρου Βιάννου εκ Δ.